

դուժիւնները կը դառնային շուրջ հետեւեալ կէտերուն. ա) Բերուած վկայութիւնները չէին արդարանար գոյութիւն ունեցող գործերով. բ) յոյն կամ լատին գործերու թարգմանութիւններէն առնուած վկայութիւնները կը թուէին կեղծ ըլլալ, կամ իրմէ մասնակի թարգմանուած և յարմարցուած տեղւոյն. գ) Ստուգարանութիւնները էին արդիւնք իր մտքին միայն, որով անհաւանելի լուծումներ կը տրուէին ինչ ինչ բառերու:

1852-ի Մարտին՝ Ալիշան ճիմարանին մէջ կը կատարէ բանախօսութիւն մը, հազորգելու համար իր քննութեան եզրակացութիւնները: Իր քննութեան շարժառիթը եղած է անտիպ բառերու (որոնք կը պակսին մեր հրատարակութեանց մէջ) հաւաքածոյ մը պատրաստել, և այդ առթիւ բնականաբար ծայրէ ծայր կարգացած է Ռոշքեան Բառարանը, հաւաքելով անտիպ բառերը և պատմական հատուածները այն գործերուն, որոնց բնագիրները կը պակսին: Աւարտելով իր քննութիւնը՝ կը հաստատէ թէ այդ գործը գուրկ չէ արժէքէ, գովելի վաստակ մըն է մանաւանդ:

Ու պատասխանելով մի առ մի դիտողութիւններուն, ցոյց կու տայ անոնց անտեղութիւնը. ու նախ կը հերքէ առաջին դժուարութիւնը այն պատճառաբանութեամբ՝ որ մեզի անձանօթ հեղինակներու անուններ և անոնցմէ կատարուած մէջբերումներ, այսօր յայտնուած և ստուգուած են Էջմիածնի ձեռագրատունէն: Անշուշտ ժամանակով պիտի յայտնուին, եթէ բոլորովին բնաջինջ կորսուած չեն, ուրիշ նախնեաց ձեռագիրներ ալ, որոնք այժմ մեզի անձանօթ են:

Երկրորդ կէտն ալ անհիմն կը գտնէ: Լատին կամ յոյն հեղինակներու գործերուն թարգմանութիւններէն բերուած վկայութիւնները Լեհացիէն ձեռուած կամ յարմարցուած չեն, այլ ուրիշ հայ թարգմանիչներէ կատարուած գործերէն առնուած. այսպէս կը յիշէ ան Աշխարհա-

գրութիւն մը՝ որմէ շատ բառեր քաղած է, Պլիկիտոսի Բեակաւ Պատմութիւնքը, Պատմութիւն տարեգրական, Կիկերոն, Սենեկա, Տերենտիոս, Կիպրիանոս, Պրոսպերոս, նոյնիսկ Վիրգիլիոս, և փոքրիկ հատուած մը Հովերի Ողիտականէ: Ինչ պատճառ ունէր Ստեփանոս Ռոշքեան այս բոլոր գործերէն բերուած վկայութիւնները ինքնահնար յարմարցնել, և կամ ինչ առաւելութիւն պիտի ունենար իր գործը Վիրգիլիոսէ, Տերենտիոսէ բերուելիք վկայութիւններով: Ան գտած էր անշուշտ անոնց թարգմանութիւնները, զուցէ նախնիքներէն կատարուած, և զուցէ ինչ ինչ հատուածաւոր ձեռագիրներ ալ Պղատոնի գործերուն, աւելի հնագոյն դարերու մէջ հայացուած մեր նախնիքներէն:

Իսկ նկատմամբ իր անընդունելի ստուգարանութիւններուն՝ կ'ըսէ Ալիշան, աւտիկա իր առաւելութիւնը կամ թերութիւնը միայն կրնայ ըլլալ: Արդարացի կերպով դիտել կու տայ ան՝ թէ ամէն անոնք որ բառերու ստուգարանութեամբ կը զբաղին, յաճախ քմահաճոյ մեկնութիւններ, կամ անյաջող լուծումներ կ'առաջարկեն և հետեւաբար կը գտնուին միեւնոյն պայմաններու մէջ:

Ալիշան անդրադառնալով յատկապէս հայ պատմիչներու մասին, որոնք յիշատակուած են Ստեփանոս Ռոշքեանի Բառարանին մէջ, կը գտնէ նոր անուններ հեղինակներու կամ գործերու, որոնք գէթ իր օրերուն և զուցէ դեռ այսօր ալ կը պակսին մեր ձեռքը: Այսպէս.

1) Գ. Գիրքը Մովսէս Խորենացիի պատմութեան: Վիճուած խնդիր մըն է աւտիկա: Ոմանք կը հաստատեն թէ իրապէս գոյութիւն ունեցած է Խորենացիի պատմութեան Գ. գիրքը, իսկ ուրիշներ կը մերժեն:

2) Յովհաննէս պատմիչ, որ ըստ իրեն չէ Յովհանն Մամիկոնեանը, ոչ Յովհաննէս